

ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ БАКУМОВ,

доктор юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра конституційного і міжнародного права;

 <https://orcid.org/0000-0002-4003-1974>,
e-mail: 1const.law@gmail.com;

МИКОЛА ІВАНОВИЧ МАРЧУК,

доктор юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра конституційного і міжнародного права;

 <https://orcid.org/0000-0002-0217-478X>,
e-mail: marchuk_m_i@ukr.net;

ТЕТЯНА ІВАНІВНА ГУДЗЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра конституційного і міжнародного права;

 <https://orcid.org/0000-0002-6950-6136>,
e-mail: tetiana1522@ukr.net;

ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ ВЕНГЛІНСЬКИЙ,

Харківський національний університет внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0001-5924-2811>,
e-mail: wenglinsky@gmail.com

ІНФОРМАЦІЯ: ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТОВУ ЕВОЛЮЦІЮ ТЕРМІНА

Проаналізовано інформацію як певний термінологічний концепт еволюційного характеру та міждисциплінарного значення. Визначено походження цього терміна та вказано на особливості трансформації його змісту у процесі розвитку людства. Визначено основні підходи до розуміння терміна «інформація» з урахуванням галузевого розмежування наукових знань. Акцентовано увагу на поліваріативному сприйнятті інформації як об'єкта правового регулювання. Доведено, що законодавче визначення терміна «інформація» має представляти державну політику як із погляду загальнообов'язковості, так і з перспективи її відповідності наявному державно-правовому устрою. Наголошено, що в умовах інформаційної гібридної війни, яка на сьогодні відбувається на теренах України, інформація відіграє важливу роль і здатна стати не лише ефективним інструментом організації суспільства, але й вагомим консолідуючим фактором.

Ключові слова: інформація, дані, факти, відомості, знання, повідомлення, концепція, теорія.

Оригінальна стаття

ВСТУП. У повсякденному житті майже кожен із нас щоденно спілкується з іншими людьми, надсилає листівки, користується все-світньою мережею Інтернет, читає книги, переглядає фільми, надає різноманітні відомості про себе приватним або державним органам. Тобто кожен безперервно сприймає та аналізує все, що бачить, чує, відчуває. Все, що нас оточує: від наукової дисертації і до цінника на товарі – містить у собі певну інформацію. Інформація охоплює нас з усіх боків; уся наша суспільна діяльність є, по суті, діями з обміну інформацією. Саме завдяки здатності людини аналізувати інформацію та на її підставі ухвалювати рішення людство і перейшло від по-

лювання та збирання рослин до польотів у космос і розвитку комп'ютерних наук. Отже, питання змістового наповнення терміна «інформація» та встановлення особливостей його еволюційної трансформації сьогодні набуває основоположного міждисциплінарного значення та потребує серйозного наукового осмислення.

Окремим аспектом, що обумовлює важливість вивчення проблематики інформації в нашій державі, є те, що Україна перебуває у стані постійної інформаційної війни з Росією, яка досить активно й агресивно використовує інформацію як зброю масового ураження проти державної безпеки України.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є науково-теоретичний аналіз змісту терміна «інформація» та розгляд наявних наукових підходів до його визначення. Завданнями статті є з'ясування змістових характеристик терміна «інформація» в різні періоди його еволюції, формулювання авторської думки щодо змістового наповнення терміна «інформація» та надання відповідної оцінки наявним науковим підходам до зазначеного поняття на підставі результатів дослідження.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Окремі аспекти інформації як феномена, серед іншого і правового, неодноразово ставали предметом наукового пізнання як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Зокрема, слід згадати наукові розвідки представників кібернетичної науки К. Шеннона та Н. Вінера, які пов'язували існування інформації з функціонуванням кібернетичних систем і здійсненням процесів керування; О. Харкевича, який першим зробив акцент на фундаментальному характері зв'язку прагматичних властивостей інформації з категорією цілі; М. Богдана, який увів поняття «корисна інформація», та інших. Водночас, попри наявність значної кількості змістовних підходів до розуміння поняття інформації, вона описувалася зазвичай несистемно та без урахування еволюційних трансформацій її змісту, що обумовлює актуальність дослідження для встановлення метричних критеріїв як об'єкта конституційно-правового регулювання.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Наявний на сьогодні масив методів наукового дослідження дав змогу по-новому осмислити проблематику змістової еволюції терміна «інформація» та визначити тенденції його подальшої трансформації з урахуванням глобалізаційного розвитку людської цивілізації, сприяв у досягненні поставленої мети і визначених завдань. Так, у роботі було використано такі засоби сучасної юридичної методології, як формально-юридичний, історико-правовий, системний, логіко-семантичний методи, метод аналізу й синтезу тощо.

Водночас у підґрунтя аналізу природи інформації як багатоаспектного явища було покладено саме діалектичний метод, використання якого дало можливість усебічно осмислити наявні напрацювання в досліджуваній сфері, з'ясувати сутнісні характеристики терміна «інформація» та окреслити напрями його подальшого вдосконалення.

Під час напрацювання відповідних визначень у роботі застосовано такий загальнонауковий метод наукового пізнання, як метод правового моделювання, який дав змогу ар-

гументувати доцільність законодавчого закріплення статусу думки як джерела інформації. Системний метод наукового дослідження дав можливість уявити інформацію як невід'ємну складову буття суспільства і держави, яка має відповідати інтересам останніх.

У процесі дослідження для належного пізнання сутності інформації важлива роль була відведена спеціальним науковим методам. Завдяки формально-юридичному методу обґрунтовано, зокрема, структурні критерії змістової диференціації інформації. Логіко-семантичний метод став у нагоді під час зіставлення категоріального інструментарію різних галузей знань у межах усього дослідження.

Історико-правовий метод дав можливість простежити генезу змістового наповнення терміна «інформація» та виявити специфіку її розуміння представниками різних галузей знань з урахуванням багатогранності та всеохоплюваності поняття інформації як базового для будь-якої науки. Крім того, цей метод дав можливість визначити місце інформації у структурі нашої реальності.

За допомогою порівняльно-правового методу продемонстровано відсутність єдиних підходів до визначення поняття і сутності інформації в наукових розвідках представників кібернетичної науки, філософських поглядах і концепціях, підходах учених-фізиків і математиків.

Емпіричну базу дослідження становлять наукові праці фахівців у галузі кібернетики, математики, філософії, фізики та права. Нормативною основою є закони України, які містять визначення інформації (закони України «Про інформацію» та «Про телекомунікації» тощо). Інформаційну базу наукової статті посилюють довідкові видання за темою дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Незважаючи на широту розповсюдження, поняття інформації дотепер залишається одним із найбільш дискусійних понять у науці, а термін «інформація» може мати різні значення залежно від сфери людського життя, в якій він застосовується. Це зумовлено фундаментальністю та широтою поняття «інформація», оскільки в кожній галузі знань є своя «інформація». Фактично кожною сферою людської діяльності охоплюється певна частина поняття «інформація», вивчається та використовується окремий її бік, певний аспект. Навіть саме визначення інформації також є інформацією, тобто в певному сенсі інформація сама себе визначає, через що виникають певні складнощі у визначенні повного та вичерпного поняття інформації.

Слово «інформація» походить від латинського «*information*», яке перекладається як роз'яснення, викладення. В англomовному середовищі поняття інформація (у написанні «*informacioun*») уперше з'явилося у 1387 р., а сучасного написання набуло лише у XVI ст. До східнослов'янського мовного сегменту це слово прийшло з Польщі у XVII ст. В обіг на території України цей термін увійшов приблизно із середини XX ст. і своїм поширенням найбільше зобов'язаний двом науковим напрямкам: теорії зв'язку та кібернетиці.

До початку промислової революції XIX ст. визначення сутності інформації тривалий час було справою філософів. Саме тому для повного та якісного розуміння змісту поняття «інформація» ми вважаємо необхідним дослідити передусім погляди науки філософії на проблему визначення поняття інформація. Виходячи з філософських поглядів і концепцій, інформація є властивістю всього матеріального, що існує в нашому світі, всіх матеріальних об'єктів Усесвіту. Це визначення має назву «атрибутивна концепція» і розглядається як атрибут усіх матеріальних об'єктів (Урсул, 1993, с. 23). При цьому окремі науковці визначають три базові форми матерії: речовина, яка відображає сталість матерії; енергія, яка відображає рух і трансформацію матерії; інформація, яка відображає структуру, організацію матерії.

Атрибутивний підхід до визначення інформації сформувався наприкінці XIX ст. у результаті діяльності деяких фізиків тих часів, одним з яких був Дж. Максвелл. Він досліджував кількість енергії, необхідної для отримання інформації (наприклад, обсягом в один біт) на атомному рівні. Відповідно до положень зазначеної концепції інформація з'явилася одночасно з появою Усесвіту. У цьому контексті інформація розглядається як міра впорядкованості й структурованості будь-якої матеріальної системи.

Процеси розвитку світу – від Великого вибуху до появи на планеті Земля перших живих організмів – є невід'ємно пов'язаними з наростанням інформаційного вмісту, який об'єктивно існує незалежно від людської свідомості. Ця інформація міститься в усьому, що нас оточує, але для того, щоб її виявити й обробити, потрібні зусилля людського мозку. Наприклад, вугілля містить інформацію про події, що відбувалися мільйони років тому, але лише фахівці здатні її вилучити та розшифрувати.

Функціональна концепція пов'язує появу інформації із зародженням життя. Ідеться про функціонування складних систем, здатних до

самоорганізації, до яких, зокрема, належать живі організми та людина. Однак ми вважаємо, що функціональна концепція це, по суті, звужена атрибутивна концепція, з якої вилучили інформаційні властивості неживої матерії.

Ще більше звузила коло застосування інформації антропоцентрична теорія, згідно з якою інформація існує в людській свідомості. Інформаційна діяльність властива лише людині та відбувається в соціальних системах. На наш погляд, вживання терміна «інформація» в повсякденному житті відбувається саме з антропоцентричного погляду і являє собою дані, якими обмінюються люди. При цьому найбільш повно розумінню сутності інформації відповідає саме атрибутивна концепція, оскільки дійсно всі матеріальні об'єкти, що існують у Всесвіті, містять у собі набір певної інформації, а людина лише вилучає її з об'єкта і трансформує у зрозумілий для неї формат або мову, після чого така інформація перетворюється на дані. Як наголошується в науковій літературі, дані є зареєстрованою інформацією, поданням фактів, понять або інструкцій у форматі, прийнятному для спілкування, інтерпретації або обробки людиною чи автоматичними засобами¹.

Об'єктом активних наукових досліджень інформація стала наприкінці 1940-х рр. Саме тоді термін «інформація» вперше було відображено у працях К. Шеннона (1963), присвячених математичній теорії інформації і теорії передавання даних каналами зв'язку, який спирався на дослідження основ теорії інформації американських інженерів Х. Найквіста й Р. Хартлі.

Науковці К. Шеннон і Н. Вінер сформували кібернетичний підхід до розуміння інформації, в межах якого її існування вони пов'язували з функціонуванням кібернетичних систем і здійсненням процесів управління. Такий підхід заперечує можливість передавання інформації в неживій природі, але допускає можливість її відображення як передумови її виникнення. У неживій природі інформація може передаватися лише за умови, що її елементи утворюють кібернетичну систему. При цьому людина та живі організми розглядаються як види кібернетичних систем.

Водночас досить важко і зазвичай недоречно використовувати запропоноване К. Шенноном конкретне вузьке поняття, яке стосується математичної теорії інформації, в інших

¹ ISO/IEC/IEEE 24765:2010 // Online Browsing Platform : сайт. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec-ieee:24765:ed-1:v1:en> (дата звернення: 17.07.2021).

галузях. Це пов'язано з тим, що науковець зважав лише на синтаксичний (формально-структурний) аспект поняття інформації, не враховуючи семантичного (сміслового) і прагматичного (споживчого, ціннісного) аспектів. Саме тому це поняття не могло ефективно застосовуватися в юриспруденції, оскільки юридичне визначення інформації має враховувати її зміст, що визначає її цінність і робить об'єктом правових відносин.

У подальшому науковий аналіз поняття і сутності інформації став предметом досліджень представників різних галузей знань. Так, у 1960-х роках розробленням методів вимірювання того, в який спосіб різноманіття складу і структурність інформації впливає на її прийом та ефективність обробки для подальшого використання, займався математик, кібернетик і філософ Ю. Шрейдер. Його теорія за своїми вихідними положеннями має суттєві відмінності від положень теорії інформації К. Шеннона.

У теорії Ю. Шрейдера увагу зосереджено на властивостях приймача, який сприймає і накопичує інформацію, а також на оцінюванні її змістового значення, однак питання про канал передавання інформації відступає на другий план.

Видатний український математик і кібернетик академік В. Глушков (1982, с. 34, 46) уважав, що інформація в найбільш загальному її розумінні являє собою міру неоднорідності розподілу матерії та енергії у просторі та часі, міру змін, якими супроводжуються всі процеси, що відбуваються у світі. Тобто інформація дає уявлення про природу та структуру матерії, її впорядкованість і різноманіття. Вона не може існувати поза матерією, а отже, вона існувала й існуватиме вічно, її можна накопичувати, зберігати й обробляти. На нашу думку, ця ідея щодо сутності й розуміння інформації найповніше розкриває суть інформації, визначаючи її місце у структурі нашої реальності. Таке визначення обґрунтовує багатогранність і всеосяжність поняття інформації як базового поняття будь-якої науки.

Інформаційні процеси в живих організмах починає досліджувати і біологія, а точніше нейрофізіологія. Представники цієї науки констатують, що інформація, яка надходить ззовні до організму, сприймається рецепторами та трансформується в сигнали електрохімічної природи, після чого проходить шлях від периферійної нервової системи через центральну нервову систему та потрапляє до головного мозку, який здійснює аналіз та обробку отриманих даних, після чого приймає рішення

та відправляє сигнал у відповідь до м'язів. Інша наука біологічного циклу – генетика – вивчає систему передавання інформації через молекули ДНК, присутні в ядрах клітин живих організмів.

У науці кібернетиці, заснованій Н. Вінером, поняття інформації є центральним. Уважається, що саме він увів це поняття в науковий обіг. Тим не менш, у своїй першій книзі, присвяченій кібернетиці, Н. Вінер (1958) не дає визначення інформації, а лише робить досить розпливчасту заяву про те, що «інформація – це інформація, а не матерія та не енергія». Отже, поняття інформації, з одного боку, розглядається на протигагу поняттям «матерія» та «енергія», а з іншого, – ставиться в один ряд з указаними поняттями за ступенем їх спільності та фундаментальності. З усього вищевикладеного можна зробити висновок, що інформація – це те, що не можна віднести ні до матерії, ні до енергії.

Водночас згідно з визначенням, поданим у словнику Міжнародної організації стандартизації та Міжнародної електротехнічної комісії, інформація – це знання щодо фактів, подій, речей, ідей і понять, які в певному контексті мають конкретний сенс¹.

Також існує думка, що для того щоб інформацією можна було обмінюватися, вона має набути певної форми подання (тобто перетворитися на дані)². Отже, можна дійти висновку, що інформація є насамперед інтерпретацією (змістом) такого подання. Тому фактично вона відрізняється від даних, хоча в неформальному контексті ці терміни вживаються як тотожні.

У Тлумачному словнику з інформатики надано таке визначення інформації: «сукупність знань про фактичні дані і залежності між ними» (Першиков, Савиков, 1995), а також акцентовано на ролі інформації як одного з основних ресурсів, якими користується людина у процесі своєї діяльності.

Як наголошує у своїй роботі О. Харенко (2014, с. 119), дослідник прагматичної концепції інформації, радянський учений, академік О. Харкевич у своїх наукових працях запропонував установити взаємозв'язок між мірою цінності інформації та зміною імовірності

¹ ISO/IEC 2382:2015 // Online Browsing Platform : сайт. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:2382:ed-1:v1:en> (дата звернення: 17.07.2021).

² ISO/IEC/IEEE 24765:2010 // Online Browsing Platform : сайт. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec-ieee:24765:ed-1:v1:en> (дата звернення: 17.07.2021).

досягнення поставленої мети в разі отримання вищезазначеної інформації. У такий спосіб він прагнув пов'язати поняття інформації із цілеспрямованою діяльністю. Науковець першим зробив акцент на фундаментальному характері зв'язку прагматичних властивостей інформації з категорією цілі, яка розуміється як відображення, що випереджають, модель майбутнього результату діяльності.

Іншу думку щодо сутності інформації має М. Богдан, який увів поняття «корисна інформація». Він пов'язував повідомлення з тим, яке завдання вирішує той, хто отримує інформацію, що він знає до отримання повідомлення та як розкриває його зміст. Цей погляд на інформацію має імовірно-алгебраїчну природу та більш загальний характер, аніж підхід О. Харкевича.

Юриспруденція як наука та як сфера людської діяльності безпосередньо взаємодіє з інформацією. Однак і в юриспруденції відсутнє єдине розуміння цього терміна. Так, В. Шульга (2015) визначає інформацію як «документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі». Також науковець вважає інформацією дані, що знайшли власного споживача. На думку Н. Мороза (2016, с. 140), поняття «інформація» об'єднує два різнорідних поняття – відомості й повідомлення, які мають певні властивості, що характеризують їх, і, як наслідок, здатні бути предметами людської діяльності. Водночас І. Саприкіна (2006, с. 46) розглядає терміни «інформація» та «відомості» як синоніми. Аналізується інформація і як «продукт відображення світу у свідомості людини, що існує в реальній дійсності у придатній для сприйняття формі» (Примаков, 2016, с. 24). Отже, наявна відмінність у поглядах науковців указує на проблемний характер цього питання, але при цьому шляхів його вирішення не пропонує.

На перший погляд, найбільш точно визначення інформації має дати українське законодавство, «де інформація має свої різноманітні прояви у суспільних відносинах» (Грицай, Примаков, 2018, с. 45), адже закони, по суті, – це закріплена в певній формі інформація про межі дозволеного та алгоритми діяльності людини й держави. Інформація як об'єкт правовідносин має бути конкретизованою, належним чином організованою, «прив'язаною» до ситуації та до конкретного виду відносин, класифікованою за видами тощо, певним чином «підготовленою» для здійснення з її приводу дій, урегульованих нормами

права (Слінько, 2016, с. 26). Звідси випливає важливість розуміння юристом правильного поняття інформації та вміння працювати з нею, адже робота будь-якого правника – це робота з інформацією.

Узагалі і саме право є інформацією в чистому вигляді – це сукупність відомостей і даних, зафіксованих на матеріальних та електронних носіях. Основним інформаційним елементом права, який лежить у підґрунті більшості законодавчих систем, є правова норма. З погляду інформації, норма права – це певний обсяг відомостей про належні та/або дозволені межі діяльності людини та/або держави в її конкретно взятому аспекті. Норма містить інформацію про умови, в яких такий алгоритм поведінки слід застосовувати, як саме треба діяти або які дії заборонено, і, нарешті, які наслідки за невиконання цього алгоритму дій.

Як зазначає О. Харенко, законодавче визначення терміна «інформація» має представляти державну політику з погляду не лише загальнообов'язковості, а й відповідності цьому устрою в суспільстві – державно-правовому. Дослідник робить висновок, що законодавче визначення терміна «інформація» має відповідати вимогам сьогодення та інтересам нашої держави, оскільки, на відміну від побутового та спеціалізованого рівнів використання, ця дефініція має охоплювати весь спектр можливих значень, а не окрему сферу. Також він слушно зазначає, що державне визначення інформації не має міжнародного значення та всеохоплюючого вичерпного характеру. О. Харенко (2014, с. 120) робить акцент на тому, що на державному рівні ця дефініція має бути насамперед «відображенням функцій держави та її соціального призначення у суспільстві, бути інструментом для захисту прав і свобод людини та громадянина». Тут учений уточнює, що йдеться про поняття інформації, а не про саму інформацію як таку.

Дійсно, з одного боку, законодавче визначення терміна «інформація» має відображати насамперед інформаційні процеси на загальнодержавному рівні та державну інформаційну політику, сприяючи в такий спосіб здійсненню державою своїх функцій. Для досягнення цієї мети закріплене в законі поняття «інформація» мусить найперше відображати основні юридично значущі властивості цього терміна, що, у свою чергу, допомагатиме ефективному правовому використанню зазначеного поняття. Однак як ми побачимо далі, під час розгляду закріпленого в Законі України «Про інформацію» визначення поняття інформації, таке

звуження його змісту може відіграти негативну роль у майбутньому, оскільки встановлює певні межі та обмеження розвитку розуміння терміна та може стати на заваді майбутнім позитивним законодавчим змінам, тим більш, що інформаційна сфера стрімко розвивається в усьому світі, і законодавство має розвиватися відповідно до наявних реалій.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію» інформація являє собою *будь-які* відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді¹. У такий спосіб законодавець відносить до змісту інформації «відомості та/або дані», це означає, що для закону важливою є саме інформація, трансформована в певну форму подання, тобто у вищезазначені дані або відомості, а не інформація як знання щодо фактів, подій і речей, які, у свою чергу, не є інформацією в чистому вигляді. Водночас Д. Мінгерс і К. Стендінг у роботі «Що таке інформація? До теорії інформації як об'єктивної та достовірної» обстоюють теорію, відповідно до якої інформація завжди має бути об'єктивною та достовірною. При цьому під «об'єктивною» вони мають на увазі інформацію, яка передається знаками та повідомленнями, існує незалежно від її одержувачів або спостерігачів. Достовірною ж інформація має бути правдивою чи правильною, а також має ґрунтуватися на істині. Якщо ж інформація є хибною, то це не інформація, а дезінформація (Mingers, Standing, 2017, p. 85, 96).

При цьому відповідно до українського законодавства дані – це саме інформація, придатна для автоматизованої обробки електронними обчислювальними пристроями (принаймні таке визначення терміна «дані» надано в Законі України «Про телекомунікації»²). Отже, можна зробити висновок, що дані – це форма інформації, що має технічне значення та належить до сфери використання електронних обчислювальних машин.

Іншим важливим моментом, який впливає із законодавчого визначення, є те, що вказані дані мають бути придатними для збере-

ження на матеріальних носіях або для переносу на електронні носії інформації. Тобто законодавець цікавиться саме придатна для фіксації та зберігання інформація. Таке визначення, на нашу думку, звужує поняття інформації, з одного боку, роблячи його більш конкретним і зручним для використання, а з іншого, – призводить до проблем у його подальшому використанні та може призвести до прогалин у законодавчій базі на основі цього закону.

Законодавче визначення заперечує існування інформації в рослинному і тваринному світах, тим більш, у неживій природі. Тобто закон закріплює можливість створення та іншої роботи з інформацією виключно за людиною, тобто дотримується антропоцентричного підходу до інформації.

У зазначеному контексті М. Корчагін виділяє два недоліки терміна «інформація», визначеного в Законі України «Про інформацію». По-перше, це подання значення через категорію «відомості», по-друге, інформація в законі подається як відомості про «події та явища». Отже, негативом цих обмежуючих термінів є «виключення широкого спектру знань, що безпосередньо не пов'язані з описом навколишнього світу» (Корчагін, 2006).

Дещо розширене визначення поняття інформації подається в Законі України «Про захист економічної конкуренції», відповідно до якого інформація – це відомості в будь-яких формі й вигляді, збережені на будь-яких носіях (зокрема листування, книги, помітки, ілюстрації, карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо, фотографії, голограми, кіно-, відео- й мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості³.

Як і попередні закони, цей нормативний акт також оперує поняттям «відомості» для визначення інформації, але в цьому разі мають на увазі не лише відомості, які було збережено на тих чи інших матеріальних носіях, але й відомості у вигляді пояснення осіб, а також публічно оголошені відомості.

Дещо інше, спеціалізоване поняття інформації надається в Законі України «Про телекомунікації»: інформація – це відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих

¹ Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 17.07.2021).

² Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 № 1280-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15> (дата звернення: 17.07.2021).

³ Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (дата звернення: 17.07.2021).

або нерухомих зображень чи в інший спосіб¹. Аналізуючи це визначення, ми погоджуємося з думкою В. Брижка про те, що в електронному середовищі використовується не інформація в її чистому вигляді, а дані як певний формат закріплення чи обробки та відображення інформації. У цьому разі під даними можна розуміти формалізовані знаково-кодові комбінації, які містять у собі певну інформацію (Брижок, 2011, с. 19).

Запропоноване визначення підтверджує і той факт, що поняття й бачення концепції інформації можуть різнитися залежно від сфери застосування. У цьому разі ми бачимо адаптацію поняття саме до сфери діяльності телекомунікаційних мереж. На нашу думку, існування вузьких спеціалізованих визначень цілком виправдовується тим, що такі дефініції повніше розкривають зміст певного аспекту інформації, оскільки відображати інші сторони та всю повноту поняття в законах, що стосуються лише певної частини інформаційної діяльності, недоречно.

Спробу уніфікувати визначення інформації під універсальні законодавчі потреби зробила дослідниця Ю. Мосенко (2011, с. 46), яка запропонувала таке поняття інформації: «Вираження у будь-якій формі змісту подій, дій та явищ, що існували, існують і будуть існувати у суспільстві, державі та навколишньому середовищі». Ми вважаємо це визначення досить зручним для правничого застосування, оскільки воно є ширшим за законодавче. Водночас тут теж відбувається певне звуження сутності інформації, адже йдеться лише про те, що має бути виражено, і не охоплюється те, що перебуває в наших думках.

Отже, слід погодитись із тим, що відмінність підходів до розуміння інформації пояснюється відсутністю накопичення достатньої кількості наукових уявлень про неї. Водночас відсутність єдиного визначення цього поняття стимулює розвиток наукових уявлень про інформацію. При цьому питання про природу інформації: матеріал вона чи ідеал, залишається спірним (Iaschko et al., 2021, p. 240).

Досить складним залишається питання про доцільність розширення поняття «інформація» на все те, що ще не викладено в будь-якій формі. Тобто постає питання: чи є відомості в голові людини також інформацією, або

вони стають нею лише після оголошення? Навпевно, на сучасному етапі розвитку людства неможливо визначити статус людської думки як форми інформації. З одного боку, законодавче закріплення статусу думки як джерела інформації може стати першим кроком до порушення недоторканності особистого «внутрішнього світу», з іншого, – це необхідно для більш чіткої роботи правника з такими поняттями, як думка, намір і мотив. Аналіз та обробка думки як джерела інформації робиться, наприклад, слідчим під час визначення мотиву злочину або експертом під час проведення судово-психіатричної експертизи.

У питаннях, пов'язаних з інформацією, юриспруденція досить часто перетинається з іншими науками. Так, В. Косс у своїх наукових дослідженнях розглядає інформацію та роботу з нею у правовій площині та пропонує використовувати кібернетичний підхід для вирішення питань державного управління. Наприклад, учений запропонував розділити управління в державі на кризове та звичайне. Це зроблено для того, щоб вирішенням кризових питань не займався той, хто її створив, що могло б призвести лише до її поглиблення. Також учений, виходячи з власного розуміння інформації, розглядав «національну ідею» і вказував на те, що вона по суті є «механізмом зменшення неузгодженості та ентропії в державі» і виступає орієнтиром у діяльності держави. Тобто, з його погляду, національна ідея – це інструмент ефективної організації суспільства як інформаційної системи (Косс, 2005).

На нашу думку, в умовах сьогодення ідеї В. Косса є досить актуальними з огляду на наявність гібридної інформаційної війни на теренах України. Пропаганда расистських ідей в Україні перед стартом чемпіонату Європи з футболу 2012 р., дискредитація європейського вибору шляхом зосередження уваги на проблемах і гомосексуалізмі, лячні сценарії війни з Росією, підтримка антиукраїнської тези про розпад Української держави, поширення концепції держави, що не відбулася в Україні, – це лише незначний перелік елементів інформаційної війни Росії проти нашої держави (Diorditsa et al., 2021, p. 153). Отже, наші вороги використовують інформацію як зброю проти внутрішнього устрою держави, а тому без чіткої національної ідеї як орієнтира для суспільства та держави, без формування й ефективної реалізації державної політики у сфері безпеки інформаційного простору стає досить складно протистояти нападам ворожої пропаганди.

¹ Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 № 1280-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15> (дата звернення: 17.07.2021).

ВИСНОВКИ. Буденне життя кожної людини безпосередньо пов'язано з інформацією. Інформація – це все те, що нас оточує, частиною чого ми самі є. Водночас у наукових колах дотепер не існує єдиного розуміння цього терміна, відсутня системність в описі цього явища, а також рідко враховуються еволюційні трансформації її змісту. Підтвердженням цього факту може слугувати інформаційна війна з Російською Федерацією, яка відбувається в нашій державі з початку 2014 р., адже саме із цього моменту держава-агресор, якою виступає Росія, досить активно й агресивно використовує інформацію як зброю масового ураження проти державної безпеки України.

Поняття і бачення концепції інформації різняться залежно від сфери застосування. Порівнюючи наукові розвідки представників кібернетичної науки з філософськими поглядами і концепціями, підходи вчених-фізиків і математиків до поняття й сутності інформації, ми не спостерігаємо єдиного бачення і розуміння. Крім того, саме поняття інформації, яке з'явилося у XIV ст., набуло сучасного написання лише у XVI ст., а в обіг на території України цей термін увійшов приблизно в середині XX ст.

Кожна наука, виходячи з власного предмета вивчення, пропонує своє визначення змістового наповнення терміна «інформація». З одного боку, це призвело до того, що поняття інформації, запропоноване одними науковцями, не може бути ефективно застосоване в інших науках, зокрема і в юриспруденції, оскільки юридичне визначення інформації має

враховувати її зміст, що визначає її цінність і робить об'єктом правових відносин, з іншого, – з'ясування поняття та сутності інформації стало предметом досліджень представників різних галузей знань.

Важливою категорією інформація стає і для юриспруденції, оскільки через закони фактично закріплюється інформація про межі дозволеного та алгоритми діяльності людини й держави. Норма права як загальнообов'язкове правило поведінки містить у собі інформацію про умови, в яких такий алгоритм поведінки має застосовуватись, як саме треба діяти або які дії заборонено, і, нарешті, про наслідки за невиконання цього алгоритму дій. Законодавче визначення терміна «інформація» має відповідати вимогам сьогодення та інтересам нашої держави, оскільки, на відміну від побутового та спеціалізованого рівнів використання, ця дефініція має охоплювати весь спектр можливих значень, а не окрему сферу. Саме тому з погляду еволюції зазначеного терміна доцільно говорити не стільки про існування вузьких спеціалізованих визначень, скільки про зміст певного аспекту інформації.

Звертає на себе увагу і той факт, що наявне законодавче визначення заперечує існування інформації в рослинному і тваринному світах, а тим більш у неживій природі. Тобто закон закріплює можливість створення та іншої роботи з інформацією виключно за людиною. Це передбачає виключення широкого спектра знань, безпосередньо не пов'язаних з описом навколишнього світу.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Брижко В. М. До гносеології категорії «інформація». *Інформація і право*. 2011. № 2 (2). С. 13–20.
2. Винер Н. Кибернетика, или Управление и связь в животном и машине / под ред. Г. Н. Поварова. М. : Сов. радио, 1958. 201 с.
3. Глушков В. М. Основы безбумажной информатики. М. : Наука, 1982. 552 с.
4. Грицай І. О., Примаков К. Ю. Адміністративно-правові основи регулювання у сфері масової інформації в Україні : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2018. 256 с.
5. Корчагін М. П. Поняття інформації як цивільно-правової категорії. *Юридичний журнал*. 2006. № 9 (51). С. 51–56.
6. Косс В. Анализ структурной модели государства с позиции новой кибернетики. *Теория и практика управления*. 2005. № 7. С. 9–13.
7. Мороз Н. С. Сутність інформації в контексті загальних принципів інформаційної безпеки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 845. С. 137–142.
8. Мосенко Ю. О. Державна інформаційна політика України: організаційно-правові аспекти здійснення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 220 с.
9. Першиков В. И., Савиков В. М. Толковый словарь по информатике. М. : Финансы и статистика, 1995. 131 с.
10. Примаков К. Ю. Семантичні та правові властивості масової інформації як об'єкту адміністративно-правового регулювання. *Інформація і право*. 2016. № 4 (19). С. 22–28.
11. Саприкіна І. В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 271 с.
12. Слїнько Т. М. Сучасні означення інформації. *Право. UA*. 2016. № 2. С. 23–29.

13. Урсул А. Д. Путь в ноосферу (концепция выживания и устойчивого развития цивилизации). М. : Луч, 1993. 244 с.
14. Харенко О. В. Поняття «інформація» в юридичній науці та законодавстві України. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 119–124.
15. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике. М. : Иностранная литература, 1963. 829 с.
16. Шульга І. І. Сучасні підходи до трактування поняття інформаційна безпека. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5514> (дата звернення: 17.07.2021).
17. Information as An Object of Legal Regulation in Ukraine / S. Iasechko, A. Ivanovska, T. Gudz et al. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol. 21. No. 5. Pp. 237–242. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.5.33>.
18. Information interventions as a new dimension of Ukraine's cyber-vulnerability / I. V. Diorditsa, A. A. Telestakova, O. M. Koval et al. *Linguistics and Culture Review*. 2021. Vol. 5, No. 2. Pp. 152–166. DOI: <https://doi.org/10.37028/lingcure.v5n2.1337>.
19. Mingers J., Standing C. What is information? Toward a theory of information as objective and veridical. *Journal of Information Technology*. 2018. Vol. 33, No. 2. Pp. 85–104. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41265-017-0038-6>.

Надійшла до редакції: 20.07.2021

БАКУМОВ А. С., МАРЧУК Н. И., ГУДЗЬ Т. И., ВЕНГЛИНСКИЙ А. А.

ИНФОРМАЦИЯ: К ВОПРОСУ О СОДЕРЖАТЕЛЬНОЙ ЭВОЛЮЦИИ ТЕРМИНА

Проанализирована информация как некий терминологический концепт эволюционного характера и междисциплинарного значения. Указано на происхождение этого термина и трансформацию его содержания в процессе развития человечества. Определены основные подходы к пониманию термина «информация» с учетом отраслевого разграничения научных знаний. Акцентируется внимание на поливариативном восприятии информации как объекта правового регулирования. Доказано, что законодательное определение термина «информация» должно представлять государственную политику с точки зрения не только общеобязательности, но и соответствия существующему государственно-правовому устройству. Отмечено, что в условиях информационной гибридной войны, которая сегодня имеет место в Украине, информация играет важную роль и способна стать эффективным инструментом организации общества.

Ключевые слова: информация, данные, факты, ведомости, знания, сообщения, концепция, теория.

BAKUMOV O. S., MARCHUK M. I., GUDZ T. I., VENGLINSKYI O. O. INFORMATION: ON THE QUESTION AS FOR THE MEANINGFUL EVOLUTION OF THE TERM

Information as a certain terminological concept of evolutionary nature and interdisciplinary significance is analyzed. At the same time, given the objectives of the study, it is considered as an object that requires proper legal understanding and appropriate regulatory (primarily constitutional and legal) regulation. The role of information as one of the main resources used by a person in the process of his activity is noted.

The purpose and objectives of the study are to clarify the meaning of the term "information" in different periods of its evolution. The scientific novelty of the study is due to the fragmentary nature of previous studies and involves new knowledge about the periodization of the evolution of the content of the term "information" and the specification of the content of this term in different temporal periods. The urgency and importance of studying the issue of information in our country is emphasized given that Ukraine is in a state of constant information war with the Russian Federation, which is quite active and aggressive in using information as a weapon of mass destruction against the territorial integrity and state security of Ukraine.

The basic approaches to understanding of this term taking into account branch delimitation of scientific knowledge are defined. The importance of the category "information" for jurisprudence is emphasized, because information is actually enshrined in law about the limits of what is allowed and the algorithms of human and state activities.

The tools of modern legal methodology are used in the work, in particular formal legal, historical legal, systemic, logical semantic, method of analysis and synthesis, etc. At the same time, the dialectical method is the basis for the analysis of the nature of information as a multifaceted phenomenon.

Emphasis is placed on the multivariate perception of information as an object of legal regulation. It is argued that the legislative definition of the term "information" should represent public policy not only in terms of generally binding, but also in compliance with the existing state and legal system, which is organically correlated with the need to use a cybernetic approach to public administration.

It is concluded that it is impossible to determine the status of human thought as a form of information in today's conditions, as this may be the first step towards violation of immunity of the personal "inner world" of a human.

Key words: *information, data, facts, news, knowledge, messages, concept, theory.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Бакумов О. С., Марчук М. І., Гудзь Т. І., Венглінський О. О. Інформація: до питання про змістову еволюцію терміна. *Право і безпека*. 2021. № 3 (82). С. 19–28. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.3.02>.

Citation (APA): Bakumov, O. S., Marchuk, M. I., Gudz, T. I., & Venglinskyi, O. O. (2021). Information: on the Question as for the Meaningful Evolution of the Term. *Law and Safety*, 3(82), 19–28. <https://doi.org/10.32631/pb.2021.3.02>.